

O. Shestopal, PhD, Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE MOTIF OF "HAUNTING" IN THE NOVEL LA LUZ PRODIGIOSA BY FERNANDO MARHAS

The article attempts an analysis of historical and cultural memory reconstruction in the post-Franco Spanish literature based on the F. Marias's novel "La luz prodigiosa" (1991). The focus is on the actualization of the motif of "haunting" by the historical past in the context of the aesthetics of hauntology.

Key words: Lorca, memory, amnesia, hauntology, haunting, ghosts, narrative, Civil War.

УДК: 821.161.2-225.09 Порфирій Горотак

Т. М. Шкарлута (Синьоок), асп.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

"ТРИЄДИНА ІСТОТА" ПОРФИРІЯ ГОРОТАКА: СПІВТВОРЦІ МІСТИФІКАЦІЇ

Досліджено проблему співавторства Порфирія Горотака. Проаналізовано внесок Леоніда Мосендза, Юрія Клена й Мирона Левицького в містифікацію

Ключові слова: містифікація, пародія, співавторство.

"Дияболічні параболи" як результат спільного творчого експерименту Леоніда Мосендза та Юрія Клена з'явилися наприкінці життєвого шляху обох письменників, коли їхні головні твори – "Останній пророк" і "Попіл імперій" – було написано. І хоч автори мали містифікаторські схильності ще до появи Порфирія Горотака – Леонід Мосендз містифікував деякі факти своєї біографії, а Юрій Клен друкував в еміграційній періодиці пародійні вірші під псевдонімом Роксоляна Черленівна, Порфирій Горотак народився випадково.

Автори містифікації по-різному ставилися до того, приховувати її, чи ні. Скажімо, Леонід Мосендз у листах говорив про Порфирія Горотака як про свого талановитого знайомого. У листі до Олекси Данського 1947 року він писав: "Мій знайомий "незнайомий" поет Порфирій Горотак, що недавно видав у Зальцбурзі свою першину несугірших віршів під назвою "Дия-

болічні параболи", прислав мені кілька перекладів із хинської мови" [4, с. 92] (до слова, Юрій Шерех надрукує згадані переклади в "Арці", прийнявши на віру їхню справжність). У листі за 3 грудня 1947 року Мосендз [4, с. 98] знову згадує про Горотака, з яким нібито мав листовну розмову: "Радий, що Горотак знайшов милість у ваших очах. В "Арці" він буде дуже добре себе почувати. Прислав мені вірша, якого, пише, заінспірував йому Бабій своєю "Світ й людина"". Щоб додати інтриги, Мосендз писав: "...Останнє число "Арки" маю. Є там "катрени" Горотака. Цікаво мені, що їх помістили. Чи перевіряли їхню оригінальність? А, може, це підробка?" [4, с. 95] Отже, Леонід Мосендз і далі прагнув глузувати над своїми літературними опонентами, хоч на той час Юрій Клен уже відійшов у засвіти. До слова, Юрій Клен, на відміну від колеги, не надто приховував свою причетність до містифікації.

Пишучи про Юрія Клена через десять років по його смерті, Іван Кошелівець згадує: "Юрій Клен... при розмовах охоче переходив на Горотака і додавав відомості з його біографії. Ніби Горотак працює десь на тартаку в Тіролі і уникає зближення з українськими осередками. З його хитрої усмішки й із того, як він при всякій нагоді протегував Горотака, було ясно, що Клен мав безпосередній стосунок до цієї містифікації, але таємницю свою він відкрив нам аж через рік після мого першого знайомства з рукописною збіркою Горотака. Пізньої весни 1947 ми гостювали разом з Кленом у Лавріненка... і Клен розповів нам, що під ім'ям Горотака пише він і Мосендз, а ілюстратором мав бути Мирон Левицький, що так, здається, своєї горотаківської діяльності досі й не виявив" [3, с.1]. Леонід Мосендз, очевидно, не був надто втішений фактом, що Юрій Клен так скоро видав їхню творчу таємницю, про що свідчать такі рядки з його листа: "Навмисне дали туди (в "Дияболічні параболи" – Т.Ш.) й чепуху останню, щоб ніхто не пізнав. Але старий (Юрій Клен – Т.Ш.) все розказав (слаб був на язик покійний), а потому помер, а з ним і Горотак II" [4, с. 202].

Про істинних батьків Порфирія Горотака проговорився й Петро Волиняк, директор видавництва "Нові дні", де вийшли "Дияболічні параболи". У приватній розмові він зізнався Ігорю Качуровському, що до містифікації причетні Юрій Клен і Леонід Мосендз.

Так було викрито справжніх авторів "Дияболічних парабол", але після того інтерес до збірки не згас.

Імовірно, що спочатку жоден із майбутніх "батьків" не ставився до створення Горотака надто серйозно, вважаючи його розвагою, яка більше звеселяла, аніж мала на меті якісь літературні завдання. Але з часом вправління у віршуванні захопила письменників – і в Мосендза навіть виникла думка, що вірші, яких уже чимало назбиралося, не зле було б проілюструвати. До роботи над образом Порфирія Горотака вирішили залучити художника Мирона Левицького. З його участі в містифікації почнемо розмову про авторство Порфирія Горотака.

Про участь Мирона Левицького в містифікації і його внесок у "Дияболічні параболи" відомо небагато. Найдокладніші відомості можна знайти в післяслові Святослава Гординського до першого тому творів Юрія Клена [5, с. 371], виданого 1992 року. У статті Гординський зазначає, що, за словами самого Левицького, "Горотаком" він став досить пізно. Він жив тоді в австрійському Інсбруку, і до нього часто навідувалися "Горотак-1" (Леонід Мосендз) і "Горотак-2" (Юрій Клен). Вони запропонували художникові взяти участь у містифікації після того, як у гумористичному журналі "Проти шерсти" побачили пародії на себе авторства Левицького. Крім цього, художник виконав графічну обкладинку й кілька ілюстрацій мандрів Горотака, проте "видавець збірки Петро Волиняк (справжнє прізвище Чечет) їх не надрукував, уважаючи їх надто модерністичними". За словами Мирона Левицького, його внесоком у "Дияболічні параболи" були поезії "Не хочу" і "Неоімпресіоністичне" [5, с. 372].

Одним із творів Порфирія Горотака, справжнім автором якого, за свідченням Мирона Левицького, є саме він, можна вважати поезію "Неоімпресіоністичне". На користь саме такого авторства промовляє, зокрема, неприцпанне іншим Горотаковим поезіям використання термінів із галузі малярства. Згаданий твір – це нанизування образів, між якими немає причинно-наслідкового зв'язку, але, вочевидь, важливішим для автора є передати враження від цих образів, а не розповісти історію. "Неоімпресіоністичне" – герметичний текст, і ускладненість у його тлумаченні полягає також і в нетиповій для решти віршів "Дияболічних парабол" лексиці. Здається, що колір тут важли-

віший за образи, а цікавим для автора є показати засоби, якими творяться вірш, а не створити цілісні образи. Як відомо, колір став важливішим за сюжет у модерному мистецтві, особливо в авангардному живописі. Так само і у поезії "Неоімпресіоністичне" вражає свобода барв, неув'язнена рамками сюжету.

Замасний блахман палітри,
софізми "ізмів", музи сон
та ембріон, що сохне в вітрі,
забарвлений в пірамідон [1, с. 85].

Естетика початку твору близька навіть не так до імпресіоністичної, як до розгнужданої сюрреалістичної. Митець називає палітру оманливою, блахманною, бо вона не може точно передати реальність, але чи в цьому полягає призначення живопису? Митця приваблює непередбачуваність пензля, експерименти з фактурою й кольором:

Кобальто-сірі плями фарби,
м'ягка топазова емаль,
мов сталь – гнучкі фактури карби,
індійський руж, шпаркий кораль [1, с. 86].

Тоді ж, коли мистецтво перестає бути вільним, вибираючи традиційну дорогу, ліричний герой розчаровується в ньому. Мовби після солодкого сну, не обмеженого рамками умовностей, ліричного героя вражає традиційний портрет, ув'язнений у рамі, і атмосфера довкола цього твору – макабрична, адже йдеться про тлінне буття людини:

Та знову хромове обличчя
макаброю зорить із рам,
устам твоїм цілунок тиче
чудних перверсій, діяграм [1, с. 86].

Іпостась Мирона Левицького як "третього батька" Порфирія Горотака лишилася також і в поезії "Я", де є такі рядки:

Не розгадає ідіот
мою істоту триедину,
бо справді склавсь я з трьох істот:
одна бере усе на кпини,
а друга пестує ліризм,

і третя олівцем і тушем
страшний малює катаклізм... [1, с. 60].

Очевидно, що тим, хто "бере усе на кпини" був Леонід Мосендз, тим, хто "пестує ліризм" – Юрій Клен, а автором "страшного катаклізму", мальованого "олівцем і тушем", виявився Мирон Левицький. Саме в такій послідовності в "Дияболічних параболах" у частині "Мегалострофи іншим" вміщено вірші-присвяти – спершу Леонідові Мосендзу, з легкої руки якого постав Порфирій Горотак, потім Юрію Кленові, що підхопив ідею колеги, а вже за ними – присвята Миرونу Левицькому, "графові графіки" [1, с. 69], участь якого в містифікації так і не відбулася. З цієї причини в нашій роботі говоримо тільки про Леоніда Мосендза і Юрія Клена як авторів містифікації, хоча у текстах "Дияболічних парабол" він навіки лишиться "триєдиним":

І в триєдиності моїй
Тобі явлюсь, як у порфирі –
Трьох різних постатів носій,
Ніким не збаданий Порфирій [1, с. 61].

Існує ще одна версія того, хто був третім автором Порфирія Горотака. У спогадах Юрія Шереха [1, с. 116] натрапляємо на думку, що, окрім згаданих письменників, до Горотака мав стосунок і "світанивець" Юрій Чорний. Вочевидь, сприймаючи критику Порфирія Горотака як напад на МУР, ідеолог руху Юрій Шерех вважав, що до містифікації неминуче мають бути причетні його опоненти із групи "Світання".

Найважливішим аргументом на користь того, що третім горотаківцем мав бути саме Мирон Левицький, а не Юрій Чорний чи хтось інший, є факт, що у збірці "Дияболічні параболи" є три вірші-присвяти, які йдуть один за одним: "Леоніду Мосендзові", "Архисонет Юрію Кленові", "Миرونві Левицькому". У присвяті "Горотакові-3" йдеться про його малярський хист:

З великим казаном коштовних фарб
(від індиго до кольору морелі)
Мандруєш ти, як давні мінестрелі,
По всіх світах тягаючи свій скарб [1, с. 69].

Про Юрія Чорного у збірці – ані слова. Тому в нашому дослідженні дотримуємося думки про те, що третім горотаківцем мав бути саме Мирон Левицький.

Достеменно невідомо, хто є автором тих чи тих віршів "Дияболічних парабол". Окремі з них Леонід Мосендз і Юрій Клен писали спільно. Як саме це відбувалося, можна докладніше дізнатися зі спогадів очевидця цього унікального творчого процесу: "Я точно пам'ятаю один епізод з такої віршомохії в ліску коло пансіону "Ваттерштайн" навесні, коли ліс вже добре зелений. Мосендз... був частенько моїм гостем. Одного разу був і Клен. Після чаю ми вибралися на прохід в ліс. Отак прохолоджуєтесь, поети, мабуть, почули приплив натхнення, зупинилися, присіли на пеньках, і за десять-п'ятнадцять хвилин постала "Ностальгія" або "Архістратиг". Такі літературні засідання на тій поляні вони одбували й частіше. Другим таким місцем, Парнасом, був лісок коло іхтіольного заводу. Складали вони ті вірші з подивугідною легкістю. Деякі спільно, тобто один починав, а другий перебивав і продовжував (записував Мосендз і свій чорновик), окремо або на згаданих "засіданнях", або дома. Деякі вірші Клена Мосендз теж записував у свій чорновик, як Клен із пам'яті диктував" [2, с. 5]. За спогадами дізнаємось, що Мосендз у невимушеній атмосфері декламував Юрію Геричу вірші, і він міг легко розрізнити, чийого авторства вони були, "за винятком кількох, про які я ніколи не був певний і завжди плував, чийого вони авторства" [2, с. 5].

Відомо, що серед поезій збірки "Дияболічні параболи" Леонідові Мосендзу належать такі: "Таємниця", "Ода до трактора", "Залізобетонна елегія", "Поезюмахія", "Східняцьке фуріозо", "Пам'яті Сквороди", "Елітність", "Астральна fuga" та деякі інші. За свідченнями сучасників письменника, у всій збірці переважають вірші Юрія Клена, а Мосендз написав близько 27 поезій, а три чи чотири твори письменника створили разом [2, с. 5]. Леонід Мосендз також створив і опублікував у "Арці" в лютому 1948 року (тобто вже після смерті Юрія Клена) "Хінські катрени Т'анг", нібито перекладені Порфірієм Горотаким. Цікавим є той факт, що, за нашими спостереженнями, згадані твори, написані Мосендзом під маскою Порфірія Горотака, значно вищого рівня, аніж лірика, яку автор творив від свого імені.

Граючись, створюючи в біографії Горотака нові й нові колізії, Мосендз часом вдавався до алюзій на своє життя. Скажімо, у вірші Горотака "Пам'яті Сквороди", де наскрізною є тема мандрів і афоризм філософа "світ ловив мене, та не спіймав", серед численних життєвих перипетій ліричного героя є й така: "До Риму почвалав, і в Вічнім місті з мене мали, покликавши конклав, Вкраїні дати кардинала" [1, с. 19]. Свого часу Мосендз згадував: "Року 1922 мене з Чех запрошували до Риму, щоб я перейшов на католицтво і студіював теологію. Я б і зробив це дуже охоче, якби не те, що треба змінити віру. "Козак віри не міняє" – за мене ручалися мої батьки, коли мене хрестили, й я б не зрадив їх... Може, піп з мене був би незлий" [4, с. 195].

Юрія Клена, або, за висловом Юрія Мосендза, Горотака П, іпостасі, що в "триєдиній істоті" містифікації "пестує ліризм" дослідники називають автором більшості поезії збірки "Дияболічні параболи". Часом така думка ставала приводом до прикрих неточностей вже по смерті обох авторів. Скажімо, маловідомим є той факт, що в деяких статтях тогочасної періодики Порфирія Горотака асоціювали тільки з Юрієм Кленом.

Товариш Леоніда Мосендза Арсен Шумовський спростовував цей погляд 1950 року на сторінках газети "Українські вісті". В одному з листів до редактора видання Шумовський пише про те, що натрапляв на цитати з Порфирія Горотака, причому в такому варіанті: П. Горотак-Клен. "Це вперше у нашій журналістиці я зустрів натяк на те, хто такий був П.Горотак, автор славнозвісних "Дияболічних парабол", – пише автор статті "П. Горотак – Клен – Мосендз". – Я переконаний, що нашому громадянству було приємно зробити це "відкриття", але мушу ствердити, що воно неповне, лише його половина" [6, с. 339].

Далі Арсен Шумовський наводить слова Леоніда Мосендза із його листів, де письменник згадував про те, як вони з Юрієм Кленом написали Порфирія Горотака за два дні і як Юрій Клен видав таємницю містифікації. Прагнучи відновити справедливість у питанні авторства Арсен Шумовський із великої поваги до Леоніда Мосендза просить редактора "Українських вістей" опублікувати його матеріал, щоб довести й Мосендзову причетність до містифікації: "Мосендз і Клен були великими приятелями, і з листів Мосендза очевидно, як він мучився за долю сво-

го друга ще за його життя і вже по смерті. А доля судила Мосендзові пережити приятеля лише на кілька місяців. Тому я дозволю собі просити Вас надалі поруч з іменем Клена писати ще й ім'я Мосендза" [6, с. 339]. На potwierдження думки автор листа пригадає, як Мосендз надіслав йому примірник "Дияболічних парабол" зі своїм автографом і підписом "1/2 Горотак".

У такий спосіб другові Мосендза вдалося посприяти тому, щоб Порфирій Горотак лишився в історії літератури як творчий експеримент двох письменників. Проте більшість поезій збірки все ж таки належать авторству Юрія Клена. За словами Івана Кошелівця, "із слів Клена ми знали, що більшість його віршів написав сам він, але сьогодні, після смерті обох горотаківців, ледве чи взагалі хтось зможе точно виділити, що кому з них належить" [3, с. 1]. Вочевидь, такої думки дотримувався і Володимир Державин, який в оглядовій статті про тогочасну еміграційну літературу, ведучи мову про Горотака, не згадував імені Леоніда Мосендза, називаючи "Дияболічні параболи" "пародіями Клена за участю одного з найвідоміших поетів". Так само і Юрій Герич у статті "Як постав Горотак" зауважив, що з усього доробку Горотака "віршів Мосендзового авторства 27, 3-5 – спільних, решта – Клена" [2, с. 5].

У першому томі вибраних творів Юрія Клена, що побачив світ у Нью-Йорку 1992 року, до поезій Клена зараховано майже всі твори "Дияболічних парабол", окрім "Тирольської осені", "Шабльону", "Розлуки", "Моїй єдиній", "Спільності", "Імперативу сонця". Прикметно, що упорядники вмістили до першого тому Клена усі три частини "Дияболічних парабол" – "Неозірність", "Мегалострофи собі", "Мегалострофи іншим", "На тулумбасі гір", не згадуючи хіба про згадані поезії, "Про автора" і "Читачам". Припускаємо, що тільки ці поезії упорядники зараховують до творчості Леоніда Мосендза. Утім, це лише припущення, а про що можемо казати упевнено, так це про те, що упорядники ототожнюють Порфирія Горотака із Юрієм Кленом, бо вважають його автором більшості відсотків віршів. Віддаючи належне внеску Леоніда Мосендза та не поділяючи думки про те, що творчість Порфирія Горотака майже уповні є результатом творчого хисту Юрія Клена, у нашому дослідженні дотримуємося думки, що хоч Леонід Мосендз написав менше поезій "Дия-

болічних парабол", усе ж таки йому належить ідея виникнення містифікації, передмова до видання і зо п'ятнадцять поезій збірки Порфирія Горотака, а тому вважаємо його співтворцем містифікації на рівні з Юрієм Кленом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Горотак Порфирій*. Дяболічні параболи / Порфирій Горотак. – Зальцбург : Нові Дні, 1947. – 110 с.
2. *Герич Ю.* Як постав Горотак. З приводу десятої річниці смерті Мосендза / Юрій Герич // Українська Літературна Газета. – 1958. – Ч. 11. – С. 1–5.
3. *Кошелівець І.* Зустрічі з Юрієм Кленом. До десятиліття з дня його смерті / Іван Кошелівець // Українська літературна газета. – 1957. – Ч. 11. – С. 1.
4. *Мосендз у листах*. Особисте / З листів Л. Мосендза до родини інж. Арсена Шумовського // Літературно-Науковий Вісник (Мюнхен). – 1949. – No 2.
5. *Гординський С.Г.* Післяслово / Святослав Гординський // Клен Юрій. Твори. – Т. 1. – Нью-Йорк, 1992. – С. 371–372.
6. *Шерех Ю.* Я – мене – мені... (і довкруги). Спогади / Юрій Шерех. – Харків: Видання часопису "Березіль"; Нью-Йорк: Видавництво М. П. Коць, 2001. – Т. 2: В Європі. – 303 с.
7. *Шумовський А.П.* Горотак – Клен – Мосендз / Арсен Шумовський // Українські вісті. – 1950. – Ч. 98. – С. 12–13.

Стаття надійшла до редколегії 14.04.16

Т. Н. Шкарлута (Синеок), асп.
Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка, г. Київ

"ТРИЕДИНОЕ СУЩЕСТВО" ПОРФИРИЯ ГОРОТАКА: СОВАТОРЫ МИСТИФИКАЦИИ

Исследована проблема соавторства Порфирия Горотака. Проанализирован вклад Леонида Мосендза, Юрия Клена и Мирона Левицкого в мистификацию.

Ключевые слова: мистификация, пародия, соавторство.

T. M. Shkarluta (Syniook), Postgraduate Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

"TRIUNE BEING" OF PORPHYRYHOROTAK: CO-AUTHORS OF THE HOAX

The article deals with the problem of co-authorship of Porphyry Horotak. The contribution of Leonid Mosendz, Yuri Klen and Myron Levitsky to the mystification is analyzed.

Keywords: hoax, parody, co-authorship.